

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/proces-szesnastu/99283,Przyczyny-aresztowania-przywodcow-Polskiego-Panstwa-Podziemnego-w-marcu-1945-r.html>

 Fot. IPN

ARTYKUŁ

Przyczyny aresztowania przywódców Polskiego Państwa Podziemnego w marcu 1945 r.

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: WALDEMAR GRABOWSKI 23.02.2021

Na posiedzeniu Krajowej Rady Ministrów 23 lutego 1945 r. zapadła decyzja o opublikowaniu kolejnego numeru „Rzeczpospolitej Polskiej” (poprzedni ukazał się z datą 25 grudnia 1944 r.), zawierającego uchwałę RJN w sprawie konferencji „krymskiej” oraz rozkaz o rozwiązaniu AK.

Na tym samym posiedzeniu podjęto także, nie zakończoną, dyskusję nad reorganizacją władz konspiracyjnych.¹

28 lutego Kazimierz Pużak i Zygmunt Zaremba informowali Londyn o decyzji podjęcia jawnej działalności przez PPS. W

początkach marca kierownictwo PSL zdecydowało o ujawnieniu stronnictwa 1 kwietnia. Również SP i SN przygotowywały się do ujawnienia.

27 lutego premier Tomasz Arciszewski w depeszy do Delegata stwierdził, że KRM może ujawnić się po powstaniu Rządu Tymczasowego, ale z pozostawieniem w konspiracji zastępstwa². Sprawa ta była o tyle istotna, że już w początkach marca na naradzie kierownictwa ruchu ludowego w Warszawie podjęto decyzję o ujawnieniu stronnictwa 1 kwietnia, o czym rząd w Londynie został poinformowany w depeszy z 9 marca³. Nieco wcześniej, bo 28 lutego, Kazimierz Pużak i Zygmunt Zaremba informowali Londyn o decyzji podjęcia jawnej działalności przez PPS⁴. Również SP i SN przygotowywały się do ujawnienia.

Infografika obrazująca 16 przywódców Polskiego Państwa Podziemnego podczas pseudoprocessu w Moskwie w czerwcu 1945 r.

Aresztowania i wyroki

W trakcie spotkania przedstawicieli SP i SN w Brwinowie 8 marca zostali aresztowani przez NKWD Jan Hoppe z SP i Aleksander Zwierzyński z SN. 3 marca została aresztowana sekretarka Delegatury Rządu na Kraj Wanda Modlibowska⁵.

Na okres przejściowy, przed wyborami, postulowano powołać Radę Rzeczypospolitej.

Udział w niej mieli brać przede wszystkim przedstawiciele partii zasiadających w Radzie Jedności Narodowej (w Polsce) oraz Rady Narodowej (w Londynie).

Uwięzieni zostali: Delegat Rządu (wicepremier) J.S. Jankowski, jego zastępcy (ministrowie): Adam Bień z SL, Antoni Pajdak z PPS i Stanisław Jasiukowicz z SN, Dowódca (rozwiązanej) AK Leopold Okulicki, przewodniczący RJN Kazimierz Pużak oraz przedstawiciele stronnictw: Aleksander Zwierzyński, Zbigniew Stypułkowski i Kazimierz Kobylański – SN, Kazimierz Bagiński i Stanisław Mierzwa – SL, Józef Chaciński i Franciszek Urbański – SP, Eugeniusz Czarnowski i Stanisław Michałowski – SD, a także pracownik Departamentu Informacji i Prasy mający być tłumaczem Józef Stemler-Dąbski.

Po obiedzie w kwaterze płk. Pimienowa zostali przewiezieni do Włoch, a następnie na Pragę (ul. Strzelecka 10/12) i 28 marca zamiast do Londynu... polecili do Moskwy. Podczas lotu do Moskwy samolot musiał awaryjnie lądować w okolicach Iwano-Woznieńska, i do celu podróży przewieziono Polaków pociągiem.

W procesie toczącym się przed Kolegium Wojskowym Sądu Najwyższego ZSRR 21 czerwca 1945 r. zapadły następujące wyroki: gen. Okulicki – 10 lat więzienia, Jankowski – 8 lat, Bień – 5 lat, Jasiukowicz – 5 lat, Pużak – 1,5 roku, Bagiński – 1 rok, Zwierzyński – 8 miesięcy, Czarnowski – 6 miesięcy, Mierzwa, Stypułkowski, Chaciński, Urbański – 4 miesiące. Uniewinnieni zostali: Michałowski, Kobylański i Stemler-Dąbski, zaś Pajdak w osobnym procesie został skazany na 5 lat więzienia⁶.

**Pruszków, pomnik pamięci 16
przywódców Polskiego Państwa
Podziemnego - ofiar sowieckiej
zbrodni w 1945 r. Fot. Marcin
Jurkiewicz (IPN)**

Wobec sytuacji pojałtańskiej

Aby lepiej zrozumieć przyczyny porwania przywódców Polskiego Państwa Podziemnego musimy przyjrzeć się ustaleniom, jakie Rada Jedności Narodowej podjęła 24 lutego 1945 r. Przedstawiciele najważniejszych polskich partii politycznych zdecydowali się poprzeć na stanowisko premiera – czyli prezesa Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej Stanisława Mikołajczyka. Jak pamiętamy z lekcji historii Stanisław Mikołajczyk był premierem od lata 1943 r. do października 1944 r. Następnie funkcję tę objął przybyły z Kraju przedstawiciel PPS Tomasz Arciszewski.

Podstawą TRJN miały być cztery najważniejsze partie Polski Podziemnej (SL, SN, SP i PPS) oraz PPR. Rząd miał być powołany – zgodnie z Konstytucją – przez Prezydenta RP. Gwarancją rządu w Polsce przez TRJN miało być – zgodnie z RJN:

1. uznanie rządu przez trzy mocarstwa;
2. wycofanie NKWD z Polski;
3. zwolnienie wszystkich aresztowanych, internowanych i deportowanych Polaków (żołnierzy AK, pracowników Delegatury Rządu, działaczy społecznych i politycznych);
4. wolność zrzeszania się, wolność słowa, prasy, radia i zgromadzeń;
5. uregulowanie spraw Wojska Polskiego w Kraju – „wprowadzenie całkowitej samodzielności strukturalnej i organizacyjnej, a przede wszystkim polskiego dowództwa na wszystkich szczeblach”⁷.

Co do wyborów do Sejmu RJN stwierdzała, że warunkami przeprowadzenia ich są:

1. zadekretowanie ordynacji wyborczej: „oparta na powszechności, tajności i dopuszczeniu wszystkich partii demokratycznych”;
2. ustanie okupacji i przejęcie całkowitej władzy w Polsce przez TRJN;
3. powrót do Kraju ludności mającej prawo głosowania (jeńców, robotników przymusowych, deportowanych, wysiedlonych, przesiedlonych).

Na okres przejściowy – przed wyborami – postulowano powołać do życia Radę Rzeczypospolitej, w której mieli brać udział przede wszystkim przedstawiciele partii politycznych zasiadających w Radzie Jedności Narodowej (w Polsce) oraz Rady Narodowej (w Londynie). Według projektów z lata 1944 r. w skład Rady Rzeczypospolitej mieli wejść: wszyscy członkowie RJN i Rady Narodowej (z Londynu), 50 członków wybranych przez RJN, 20 – mianowanych przez Prezydenta RP⁸.

Przyjęcie w końcu lutego 1945 r. przez RJN takich założeń stanowiło *de facto* przekreślenie planów sowieckich. To właśnie obrona niepodległości Polski przez RJN stała się przyczyną aresztowania najważniejszych polityków

Polski Podziemnej.

**Polacy!, podpisana przez Radę
Jedności Narodowej ulotka w
sprawie tzw. procesu
moskiewskiego 16 przywódców
Polskiego Państwa Podziemnego,
1945. Z zasobu IPN**

¹ *Protokół z posiedzenia KRM z dnia 23 II 1945 r.*, „Dokumenty i Materiały Archiwum Polski Podziemnej 1939-1956” 1993, nr 1, s. 67.

² SPP, MSW, t. 51, Depesza T. Arciszewskiego i Z. Berezowskiego nr 349 z 27 II 1945 r., k. 356.

³ *Armia Krajowa w dokumentach...*, t. V, s. 322.

⁴ A. Andrusiewicz, *Stronictwo Pracy 1937-1950. Ze studiów nad dziejami najnowszych chadecji w Polsce*, Warszawa 1988, s. 205; *Armia Krajowa w dokumentach...*, t. V, s. 328-329.

⁵ Informacje Wandy Modlibowskiej dla autora; H. Matuszewicz, J. Łopuszański, *Wanda Modlibowska...*, s. 320 – tu data aresztowania 4 III 1945 r.

⁶ Szerzej na ten temat: E. Duraczyński, *Generał Iwanow zaprasza. Przywódcy podziemnego państwa polskiego przed sądem moskiewskim*, Warszawa 1989; *Proces szesnastu. Dokumenty NKWD*, oprac. A. Chmielarz, A.K. Kunert, Warszawa 1995.

⁷ IPN BU 0296/1; *Schylek Polskiego Państwa Podziemnego w dokumentach z archiwum Jerzego Brauna*, oprac. W. Frazik, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2014, nr 40.

⁸ W. Grabowski, *Polska Tajna Administracja Cywilna 1940-1945*, Warszawa 2003, s. 145.

COFNIJ SIĘ